

Modernite'nin bir 'dış-öteki' olarak İslama ihtiyacı / Modernity's exigency for Islam as an 'external other'

<https://guneydoguasyacalismalari.com/2022/12/23/modernitenin-bir-dis-oteki-olarak-islama-ihtiyaci-modernitys-exigency-for-islam-as-an-external-other/>

Mehmet Özay
22.12.2022

Bir felsefi ve sosyolojik kavram olarak 'modernite' ile hesaplaşma süreçlerinde yaşanan değişim, dikkat çekici bir boyutta seyrediyor.

Batı düşünce sisteminde gerçekleşen uzun dönemli hesaplaşmanın, ötekileri -öteki toplumlari, öteki düşünce yapılarını vb.- dışarda bırakma eğilimi, yerini giderek güçlü bir şekilde ötekini içine almaya evrilmiş durumdadır.

Öteki'ne davetiye

Bu noktada, 'modernite' ile hesaplaşmada, bir süredir aktör olma görevine soyunan ve/ya kendisine böylesi bir görev bahşedilen yapılar arasında belki de, en önceliklisi olarak, Doğulu toplumlar ve toplum düşünceleri yer alıyor.

Bir yandan globalleşmenin (*globalization*) kısmen, öte yandan post-modernitenin çokça katkıda bulunduğu veya daha doğrusunu söylemek gerekirse, Doğulu toplumlara -dönemin özelliği gereği bunu, Güneyli toplumlar olarak da adlandırmak mümkün- davetiye çıkarttığı bu gelişme dikkatle incelenmeyi hak ediyor.

Doğulu ve/ya Güneyli toplumları temsil kabiliyetindeki kurumların, entellektüellerin, düşünürlerin, akademisyenlerin kendilerine verilen bu görevi hakkıyla yerine getirme konusunda istekli olduklarına kuşku bulunmamaktadır.

Burada, her ne kadar, Doğulu ve/ya Güneyli gerçeklikleriyle bu çevreler görünür aktör (*visible actor*) konumunda olsalar veya bu konuma taşınmış bulunsalar da, moderniteyi üreten düşünce sisteminin devam ettiricilerinin, söz konusu bu düşünce ve eylem süreçlerinde görünmeyen aktör (*invisible actor*) olarak gayet önemli bir işlev sergiledikleri yaklaşımını dikkatle ve ısrarla gündeme getirilmelidir.

Bu durum, ortada bir işbirliğinin (*collaboration*) olduğu mesajı olduğunu güçlü bir şekilde yansıtmaktadır. İlk etapta, yaşanan bu durumu, değişen ve/ya değişme arzusundaki modernite olarak anlamak mümkün.

Devamlılık olgusu: 'dış-öteki'nin desteği

Bu düşüncenin devamı olarak, modernite'nin bu türden bir devam ettirici yapıya ihtiyaç duymasının, bizatihi kendi iç zaafiyeti olduğu ve bu durumun mantıklı bir çıkarımı olarak,

çöküşünün de yakın olduğu düşüncesinin akla gelmesinin doğurduğu bir tür gizli/açık memnuniyet/hoşluk kendini eleveriyor.

Oysa, tarihi gelişim sürecinde modernitenin, ne tür evrelerden geçtiği ve bu geçtiği evreler üzerinde gizli/açık yeniden kendini nasıl var kıldığı hatırlandığında, bugün olan bitenin uyanık bir bilinçle ele alınmasını zorunlu kılıyor.

Bu noktada, modernite kayda değer bir şekilde yani, kurumsal bağlamı ve düşünce ağları özelinde gündeme gelmeye başladığı 16. yüzyıldan itibaren, durağan (*static*) değil aksine, kendi içinde dönümü (self-transformation) ve değişimi sürekli gözetmiş ve hatta gizli/açık bunu teşvik etmiş felsefi bir bağlama sahiptir.

Böylesi bir sistemik yapı bunu gerçekleştirirken, dün yanı başındaki 'iç-öteki'den yararlanırken, bugün 'dış-öteki'nden yararlanmakta herhangi bir mahzur görmemektedir.

Hiç kuşku yok ki, burada, bir bilinçten söz ettiğimiz ortadadır. Söz konusu bu bilinç, modernitenin kasıtlı ve belirleyici olacak şekilde kendini ortaya koyduğu ve geleceğe dair ilerlemeci (*progressive*) bir mantıkla sürdürülebilirliğini gerçekleştirmekte olduğuyla alâkalıdır.

Bir başka açıdan veya tam tezat içeren bir bağlamda ele alındığında, modernitenin -Weberci bir yaklaşımla- bir tür 'niyetlenilmemiş sonuç' (*unintended consequence*) olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu durumda bile, bu niyetlenilmemişliğin bir tür devamlılık (*recurrence*) sergilemekte oluşu, bir tür kaçınılmazlığı akla getiriyor.

Bugün modernite'nin kendi varlığını devam ettirme konusunda davet ettiği düşünce yapılarının ki, bunlar arasında özellikle, İslami düşüncenin veya bir başka şekilde söylemek gerekirse, kendini İslami düşünceye köklendirmiş, temellendirmiş çeşitli düşünce açılımlarının giderek gözle görülür bir nitelik taşıdığını söylemek mümkün.

Modernite'nin zaafiyetinin varlığına kuşku yok...

Ancak, modernite'nin bugüne kadar çeşitli aşamalardan geçirerek bugüne taşınmasını sağlayan iç dinamizmi, kendini yenileyebilme bağlamı onun, devamlılık konusunda pek de sorun taşımadığına işaret ediyor.

İkircikli yapı

Modernite'nin zaaflarının onun kendi iç bünyesinde oluşturduğu yıkımların sonucu olduğu ortadadır. Öyle ki, bu gelişmeyi veya değişmeyi Batı'daki sosyal kurumlar, sosyal düzenler ve sosyal yapılar üzerinden test etmek mümkün.

Veya bu durumun, çokça dillendirildiği üzere, Batı Avrupa eksenli gelişen ve temelleri noktasında ayrışsa da, bizatihi kendi Batı Avrupa gelişim sürecinde ve bu coğrafyayı oluşturan unsurlar arasında tarihsel olarak süreklilik arz ettiği üzere din savaşları, dünya savaşları ve sömürge savaşları bağlamında gerçekleştiğini hatırlamakta yarar var.

Modernite'nin iç evriminin güncel, sıradan söylemlere kadar inmiş hali olan post-modernizm sürecinde doğal düzenin bozulduğu ve tek tek dünya bireylerinin tanık olduğu üzere, küresel pandemi ile kendini ortaya koyan acizyet karşısında gizli/açık artan çılgınlıklar aslında, biten bir modernite'den değil, genişleyen bir modernite'den bahsedilmesi gerektiğini bize hatırlatıyor.

Belki de, bu gelinen durum, yani genişleyen modernite'nin, kaçınılmaz olarak -içinde İslami düşünce yapılarının da yer aldığı- 'dış-öteki'nin varlığına ihtiyaç duymasını zorunlu kılıyor.

Bu varlıktan beklentinin, moderniteyi yineleyici bir şekilde ayakları üzerinde durmasını sağlayacak, ona güven aşılacak ve bu güveni aynı zamanda 'dış-öteki'ne yansıtacak bir boyutta seyrettiği iddiasını gündeme getirebiliriz. Burada ikircikli bir durum olduğuna kuşku yok.

Bu ikirciklilik kendini, modernitenin bir yandan 'dış-öteki'ni içine alırken, aynı zamanda onu kendi bünyesinde bir değişimi körükleyecek bir araç kılma noktasında gizli/açık zorlayıcı bir nitelik sergilemesinde ortaya koyuyor.

<https://guneydoguasyacalismalari.com/2022/12/23/modernitenin-bir-dis-oteki-olarak-islama-ihtiyaci-modernitys-exigency-for-islam-as-an-external-other/>